



فصل سوم

۸۰	درس هفتم	تاریخ ادبیات قرن ۱۴ (دوره معاصر و انقلاب اسلامی)	۷
۸۸	سوال‌های امتحانی		۱۳
۹۵	درس هشتم	اختیارات شاعری: ادبی و فلسفی	۲۰
۱۰۰	سوال‌های امتحانی		۲۵
۱۱۰	درس نهم	اغراق، ایهام و ایهام تناسب	۳۵
۱۱۳	سوال‌های امتحانی		۳۹
۱۱۷	کارگاه تحلیل فصل سوم		۴۳

فصل اول

درس اول	تاریخ ادبیات قرن‌های ۱۲ و ۱۳ (دوره پارگشت و بیداری)
سوال‌های امتحانی	
درس دوم	پایه‌های آمادگی تاهمسان
سوال‌های امتحانی	
درس سوم	مراعن انتظیری و تلمیح و تضمین
سوال‌های امتحانی	
کارگاه تحلیل فصل اول	

فصل چهارم

۱۲۰	درس دهم	سبک‌شناسی دوره معاصر و انقلاب اسلامی	۴۶
۱۲۵	سوال‌های امتحانی		۵۱
۱۲۹	درس یازدهم	وزن دیشتر و تیمایی	۵۵
۱۳۴	سوال‌های امتحانی		۶۰
۱۴۲	درس دوازدهم	حسن تعلیل، حسن امیزی و اسلوب معادله	۶۹
۱۴۵	سوال‌های امتحانی		۷۲
۱۵۱	کارگاه تحلیل فصل چهارم		۷۸

فصل دوم

درس چهارم	سبک‌شناسی دوره‌های ۱۲ و ۱۳ (دوره پارگشت و بیداری)
سوال‌های امتحانی	
درس پنجم	اختیارات شاعری: زبانی
سوال‌های امتحانی	
درس ششم	لف و دش، تضاد و متناقض‌نما
سوال‌های امتحانی	
کارگاه تحلیل فصل دوم	

خلاصه درس‌ها
مشاوره شب امتحان

۱۵۵	نمونه امتحان نیمسال اول
۱۶۷	نمونه امتحان نیمسال دوم
۱۶۸	پاسخ‌نامه امتحان نیمسال اول
۱۷۲	پاسخ‌نامه امتحان نیمسال دوم
۱۸۰	
۱۸۵	

پایه‌های آوایی ناهمسان



پادآوری در کتاب علوم و فنون (۱) با مقدمات شناخت وزن، یعنی مفهوم واج و هجاء، قافیه و قواعد آن، کلیات عروض و خط عروضی آشنا شدیم. در کتاب علوم و فنون (۲) به سراغ پایه‌های آوایی همسان تک‌پایه‌ای و همسان دوچاری رفیم. در این درس می‌خواهیم درباره پایه‌های آوایی ناهمسان صحبت کنیم. وارد قسمت‌های سخت عروض شده‌ایم و تعیین وزن از راه سماعی (شنیداری) کمی سخت‌تر شده و بهتر است برای تعیین وزن از همان روش کتاب، یعنی تقطیع هجایی استفاده کنیم. ممکن است مطالب سال گذشته از خاطرтан رفته باشد، پس در گام اول درس‌های عروض دو سال گذشته، مخصوصاً درس‌های علوم و فنون (۲) را مرور کنید. البته نگران نباشید! برای آن دسته از عزیزانی که کارهای بسیار مهمی مثل ریاست چندین گروه مجازی و حضور در هیئت مدیره چند گروه دیگر، وقت درس خواندن را از آن‌ها گرفته است! خلاصه‌ای از مطالب عروض دو سال گذشته را به اختصار نقل می‌کنم:

خلاصه مطالب عروض کتاب علوم و فنون (۱)

- ۱ کوچک‌ترین واحد آوایی زبان، «واج» است که خود دو نوع دارد: صامت و مصوت.
- ۲ از کنار هم قرار گرفتن واج‌ها، هجا تشکیل می‌شود. (تعريف خودمانی هجا، همان بخش‌کردن‌های ذهنی دوره دبستان است: ساختمان ← ساخ + ت + مان)
- ۳ هجاهای در زبان فارسی سه نوع دارند: کوتاه (ص + م کوتاه)، بلند (حالت اول: ص + م بلند / حالت دوم: ص + م کوتاه + ص) و کشیده (حالت اول: ص + م بلند + ص / حالت دوم: ص + م + ص + م) (ص = صامت / م = مصوت)
- ۴ وزن شعر نظمی است که بر مبنای کمیت هجاهای، یعنی بر پایه چینش هماهنگ هجاهای کوتاه و بلند استوار است.
- ۵ علمی که قواعد وزن شعر و طبقه‌بندی وزن‌ها را از جنبه نظری و عملی تعیین می‌کند، عروض نام دارد.
- ۶ وزن هر مصraig شعر، نمودار وزن مصraig‌های دیگر است. وقتی شاعر مصraig اول را سرود به ناظار باید بقیه مصraig‌ها را نیز در همان وزن بسراید.
- ۷ ملاک هموزن بودن دو عبارت، «تعداد و توالی یکسان هجاهای آن دو» است؛ یعنی مثلاً اگر یکی ده هجا داشت، دوی هم باید ده هجا داشته باشد و ترتیب قرار گرفتن هجاهای براساس کوتاه و بلند در آن‌ها یکسان باشد؛ یعنی مثلاً اگر هجای پنجم مصraig اول، کوتاه بود، در مصraig دوم هم همین‌طور باشد.
- ۸ خط عروضی خطی است که در آن کلمات به همان شکلی که تلفظ می‌شوند، نوشته شوند.
- ۹ تقطیع، یعنی «قطعه قطعه کردن شعر به هجاهای و ارکان عروضی». منظور از تقطیع هجایی مشخص کردن هجاهای شعر و بیان نوع آن‌ها (کوتاه، بلند و کشیده) است.

خلاصه مطالب عروض کتاب علوم و فنون (۲)

- ۱ با خوانش درست شعر، به درنگ منظم و یکنواختی که بعد از هر دسته از هجاهای وجود دارد، پی می‌بریم.
- ۲ به هر یک از خانه‌های شعر که برش آوایی ایجاد کرده‌اند، «پایه» یا «رکن عروضی» می‌گویند.
- ۳ وزن شعر حاصل چینش درست و قاعده‌مند پایه‌های آوایی است.
- ۴ پایه‌های تکراری و هماهنگ را «پایه‌های آوایی همسان» می‌نامیم، به این معنی که تعداد و نوع هجاهای در همه پایه‌های مصraig یکسان باشد.
- ۵ معادله‌ها و نمادهای آوایی پایه‌های شعر را «وزن‌واژه» یا «اسم رکن» می‌نامیم.
- ۶ مهم‌ترین وزن‌واژه‌های همسان عبارت از: فعلون (ل - -)، مفاعیلن (ل - -)، فاعلاتون (ل - -)، مستفعلن (ل - -)، فعلاتون (ل ل - -)، مفتعلن (ل ل ل - -)
- ۷ ممکن است برخی اوقات پایه‌های همسان چهار بار در شعری تکرار شوند و برخی اوقات سه یا حتی دو بار.

ماجراهای علوم و فنون ادبی ۳

۱ وزن همسان دولختی یا دوری به وزنی می‌گویند که از تکرار یک پایه همسان حاصل نشده است، بلکه هر پایه، یک در میان تکرار شده باشد، به این شکل که هر مصراج به دو پاره تقسیم می‌شود و موسیقی و آهنگ پاره دوم، تکرار همان موسیقی پاره نخست است.

۲ در وزن همسان دولختی، هر مصراج در حکم یک بیت است. بنابراین هجای پایان نیم مصراج، تابع قوانین هجای پایان مصراج است؛ یعنی هجای کوتاه یا کشیده در پایان نیم مصراج، هجای بلند به شمار می‌آید. خب بهتر است برای یادآوری بهتر چند بیت را بخوانیم، تقطیع کنیم و وزن آن را در بیاوریم:

بیت ۱:

او می‌رود دامن‌کشان، من زهر تنها ی چشان دیگر مپرس از من نشان، کز دل نشانم می‌رود «سعی»

او می‌رَ وَدَ	دا مَنِ کِ شَلَّا	مَنْ زَهَرَ تَنْ	هَا بِيَجْ شَلَّا	پایه‌های آوایی
دَیْ گَرْ مَ پُرْ	سَزْ مَنِ نِ شَلَّا	گَزْ دَلْ نِ شَا	نَمْ مِيَ رَ وَدَ	نشانه‌های هجایی
- - -	- - -	- - -	- - -	وزن
مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	

همان طور که می‌بینید هر مصراج این بیت از چهار پایه آوایی همسان «مستفعلن» تشکیل شده است.

بیت ۲:

خواهم که بامدادی بیرون روی به صحراء بستان بریزد گل‌های بامدادی

خَاهَمْ كِ با	مَ دَ دَي	بِيَ رُونَ رَ وَي	بِ صَحَ رَا	پایه‌های آوایی
تا بو س تَلَّا	بِ رَيَ رَدَ	گَلْ هَا يِ با	مَ دَ دَي	نشانه‌های هجایی
- - -	- - -	- - -	- - -	وزن
فعولن	فعولن	فعولن	مستفعلن	

هر مصراج این بیت، چهار پایه آوایی دارد، ولی خلاف بیت اول پایه‌های آوایی نیست، بلکه هر پایه آوایی یک در میان تکرار شده است. وزن این بیت همسان دولختی یا دوری است. اگر یادتان باشد، می‌توانستیم به جای آن که هجاهای هر مصراج را براساس دسته‌های «چهارتایی - سه‌تایی» برش بزنیم، آن‌ها را در دسته‌های «سه‌تایی - چهارتایی» قرار دهیم، در این صورت وزن این مصراج می‌شود: «مفهول فعلاتن // مفعول فعلاتن». «مفهول فعلون» و «مفهول فعلاتن»، هر دو یک چیزند! یعنی هر چند اسمشان فرق دارد، ولی هر دو برای یک آهنگ واحد هستند؛ چه بگوییم: حسن کچل و چه بگوییم کچل حسن! این نکته را خوب به یاد بسپارید که امروز بسی به کارمان بیاید! با حسن کچل کارها داریم! خب با تقطیع دو بیت بالا تا حدودی آن‌چه را در دو سال گذشته خوانده بودیم دوره کردیم، حالا می‌رسیم به درس امروزمان!

پایه‌های آوایی داهمسان

به آهنگ خوانش بیت زیر دقت کنید و سپس وزن واژه‌ها و نشانه‌های هجایی آن را بنویسید.

بیت ۳:

بنمای رخ که باغ و گلستانم آرزوست بگشای لب که قند فراوانم آرزوست «مولانا»

بِنْ مَاءِ رُخْ	كِ باَغْ گَ	لِسْ تَأَنَّ مَا	رِ زُوَسْت	پایه‌های آوایی
بُكْ شَايِ لَبْ	كِ قَنْ دِ فَ	رَا وَأَنَّ مَا	رِ زُوَسْت	نشانه‌های هجایی
- - -	- - -	- - -	- - -	وزن
فعل	مفاعل	مستفعلن	مستفعلن	

این بیت همانند دو بیت قبلی با «مستفعلن» شروع شده است، اما بعد از «مستفعلن»، «مفهول» آمده است، پس با پایه‌های آوایی همسان تک‌پایه‌ای روبرو نیستیم؛ بعد از «مستفعلن» دوم «مفهول» نیامده، بلکه «فَقْل» آمده، پس همسان دولختی هم نداریم. در عوض در هر مصراج سه نوع وزن واژه آمده است: مستفعلن، مفاعل و فعل. به عبارت دیگر، در این مصراج وزن واژه‌ها ناهمگون و غیرتکراری هستند و نظمی ناهمسان دارند. در قلمرو شعر فارسی، وزن و موسیقی سروده‌ها، همواره از یک نظم آهنگین و موسیقی پیروی نمی‌کنند، بلکه در شعر فارسی، اوزان دلنشیین و گوش‌نوازی وجود دارد که نظمی ناهمسان دارند.

تعريف اوزان باظم ناهمسان

وزن‌هایی که در آن «وزن واژه‌ها» ناهمگون و غیرتکراری‌اند.

نکته: اگر به کمک شکل بخواهیم آرایش پایه‌ها را در اوزان ناهمسان نشان دهیم و آن را با اوزان همسان تک‌پایه‌ای و همسان دولختی مقایسه کنیم، به چنین شکلی می‌رسیم:

ناهمسان:    همسان دولختی:   

تعداد اوزان با نظم ناهمسان در شعر فارسی زیاد است؛ در ادامه پرکاربردترین اوزان آن را بررسی خواهیم کرد.

وزن فاعلان (فعلان) مفاعلن فعلن

به آهنگ خوانش بیت زیر توجه کنید:

بیت ۴

درد عشقی کشیده‌ام که مپرس **(داغظ)** زهر هجری چشیده‌ام که مپرس

پایه‌های آوایی	وزن	فعلان	مفاعلن	ناهمسان
زه ر هج رو	- ل - ل	فعلان	مفاعلن	ناهمسان
ک شی د آم	ل ل - ل	ک شی د آم	ک شی د آم	ناهمسان
پرس	- ل - ل	پرس	پرس	ناهمسان

پس از خوانش درست بیت و درک موسیقی و آهنگ آن، مرز پایه‌ها را مشخص نموده‌ایم و از طریق آهنگ پی برده‌ایم که پایه‌های آوایی بیت دارای نظمی ناهمسان است. اکنون پس از تعیین پایه‌های آوایی، همین بیت را با وزن واژه‌ها و نشانه‌های هجایی آن می‌نویسیم.

پایه‌های آوایی	وزن	فعلان	مفاعلن	ناهمسان
زه ر هج رو	- ل - ل	فعلان	مفاعلن	ناهمسان
ک شی د آم	ل ل - ل	ک شی د آم	ک شی د آم	ناهمسان
پرس	- ل - ل	پرس	پرس	ناهمسان

پس از تعیین مرز پایه‌ها و قراردادن وزن واژه‌ها و نشانه‌های هجایی، می‌بینیم که پایه‌های آوایی این بیت، نظم و چینشی ناهمسان دارند و تکرار نشده‌اند. هر مصراع این بیت از سه پایه آوایی ناهمسان «فاعلان مفاعلن فعلن» تشکیل شده است. اگر هجاهای بیت را به گونه‌ای دیگر برش بزنیم، تناسب، آهنگ و نظم موسیقایی بیت از دست می‌رود. درک خوش آهنگی و دلنشیزی موسیقی شعر، به ترتیب هوش موسیقایی و حافظه شنیداری ما وابسته است.

نکته: با این که کتاب وزن این بیت را «فاعلان مفاعلن فعلن» دانسته، می‌توانیم وزن آن را «فاعلان مفاعلن فعلن» در نظر بگیریم. در این باره در درس اختیارات شاعری وزنی بیشتر صحبت می‌کنیم. این وزن نسبتاً پرکاربرد است و برای مثال هفت پیکر نظامی بر این وزن سروده شده است.

وزن مفاعلن فعالن مفاعلن فعلن

بیت ۵

به حسن خلق و وفا کس به یار ما نرسد **(داغظ)** تو را در این سخن انکار کار ما نرسد

پایه‌های آوایی	وزن	مفاعلن	فعلان	ناهمسان
ر ک ا ر ما	ل ل - ل	مفاعلن	فعلان	ناهمسان
س خ ن کا	ل ل - ل	سخن کا	سخن کا	ناهمسان
ر د رین	ل ل - ل	رد رین	رد رین	ناهمسان
ن ر سد	- ل - ل	نرسد	نرسد	ناهمسان

پس از خواندن درست بیت و درک پایه‌های آوایی، درمی‌باییم که این بیت از چهار پایه آوایی تشکیل شده است. پایه‌های آوایی، وزن واژه‌ها و نشانه‌های هجایی این بیت به صورت ناهمسان آمده است. با کمی دقیق درمی‌باییم که پایه‌های آوایی این بیت را نمی‌توان به دسته‌های همسان تک‌پایه یا دولختی جدا کرد.

نکته: این وزن پرکاربردترین وزن در شعر فارسی است.

ماجراهای علوم و فنون ادبی ۳

توجه: منظور کتاب از این که گفته پایه‌های آوایی این بیت را نمی‌توان به دسته‌های همسان تک‌پایه یا دولختی جدا کرد این است که اگر بتوان جوری هجاها را دسته‌بندی کرد که همسان تک‌پایه یا دولختی بشوند خیلی بهتر است، اما خوب خیلی وقت‌ها امکان پذیر نیست و این جاست که پایه‌های آوایی ناهمسان داریم. خلاصه این که نظم همسان همه جا بر چینش و دسته‌بندی ناهمسان ترجیح دارد؛ مثلاً به بیت بعدی توجه کنید:

بیت ۶:

تا رفت مرا از نظر آن چشم جهان بین کس واقف ما نیست که از دیده چه‌ها رفت

پایه‌های آوایی	ناشانه‌های هجایی	تارف ت م را از ن ظ را ل چش م ح ها ل بین	کس وا ق ف ما نیس ت ک از دی د چ	- - - - - - - - - -
		ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ
		ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ

خب این هجاها «- ل ل - ل ل - ل ل -» را به چه شکلی می‌توان دسته‌بندی کرد؟

ممکن است این گونه تقسیم شود: «- ل / ل - ل / ل - ل / ل -» وزن: «مفهول مفاعیل مفعول»

خب این گونه بد نیست و جالب است بدانید که در عروض قدیم هجاها این بیت را این گونه دسته‌بندی می‌کردند و هنوز هم اگر به برخی از کتاب‌های شعر مراجعه کنید، وزن ذکرشده را برای این بیت نوشته‌اند. اما حالا اگر یکی بباید و این گونه دسته‌بندی کند: «- ل ل / ل / ل - ل / ل -» یعنی وزن «مستفعل مستفعل مستفعل مستف» تکلیف چیست؟ اگر بین این دو نفر دعوا شد، باید جانب کدام را گرفت؟ در عروض جدید می‌گویند جانب دومی را باید گرفت، چون نظم همسان بر ناهمسان ترجیح دارد. پس وزن بیت ۶ «مستفعل مستفعل مستفعل مستف» است و نظمی همسان دارد.

پادآوری: پایه آوایی با دو هجایی بلند «- -» را هم می‌توان «فعلن» نامید هم «مستف» (و هم حتی سکسک یا لُپُلُپ!)، اما در بیت بالا چون وزن‌واره اصلی مستفعل است، بهتر است برای نامیدن از مستف استفاده کنیم تا همانگی و همسانی بیشتر نشان داده شود.

وزن مستفعل مفاعیل مستفعل فعل (مفهول فاعلات مفاعیل فاعلن)

بیت ۷:

امروز روز شادی و امسال سال گل

نیکوست حال ما که نکو باد حال گل

«مولانا»

پایه‌های آوایی	ناشانه‌های هجایی	ام رو ز رو ز شا دی ئ ام سا ل سا ل گل	نی کوست حا ل ما ک ن کو با د حا ل گل	- - - - - - - - - -
		ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ
		ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ

توجه: همان‌طور که گفتیم در ساماندهی نشانه‌های هجایی، همواره این گونه نیست که با یک روش روبرو باشیم؛ مثلاً هجاها بیت بالا را می‌توان به دو شکل تقسیم کرد:

۱) «- ل / ل - ل / ل - ل / ل -» مستفعل مفاعیل مستفعل فعل

۲) «- ل / ل - ل / ل - ل / ل -» مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن

در هیچ کدام از ساماندهی‌های بالا با نظم همسان روبرو نیستیم. در اینجا مدل اول را چون کمی همسان‌تر است و حداقل دو مستفعل دارد به عنوان وزن بیت می‌نویسیم و هجابتی دوم را در پرانتر می‌آوریم.

وزن مستفعل فاعلات مفاعیل (مفهول مفاعیل فاعلن)

بیت ۸:

از کرده خویشتن پشیمانم جز توبه ره دگر نمی‌دانم «مسعود سعد سلمان»

پایه‌های آوایی	ناشانه‌های هجایی	از کر د ی خی ش تَن پَ	جز تو بَرَ د گَرَن	مشتعل
		ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ
		ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ	ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ

باز هم داستان حسن کچل و کچل حسن! نشانه‌های هجایی بیت بالا را می‌توان به این شکل هم دسته‌بندی کرد:

«- ل / ل - ل / ل -» مفعول فاعلات مفاعیل

«- ل / ل - ل / ل -» مفعول مفاعیل مفعول

۴ وزن مستفعل مفاعل مستفعل (مفعول فاعلات مفاعيلن)

بیت ۹:

ای آن که غمگنی و سزاواری و ندر نهان سرشک همی باری **(روزگر)**

ای	آن	ک	غم	گ	نی	ئی	س	زا	وا	ری	پایه های آوایی
ون	در	ن	هلا	س	ریش	ک	ه	سی	می	با	ری
-	-	U	U	U	-	U	-	U	-	-	نیانه های هجایی
مستفعل	مفاعل	مستفعل	وزن								

اگر دقت کنید، دسته بندی هجایی دوم (مفعول فاعلات مفاعيلن) بیشتر شباهت این وزن را به وزن بالایی (مفعول مفاعلن مفاعيلن) نشان می دهد. اگر آخرین هجای وزن قبلی مستفعل فاعلات مستفعل (مفعول مفاعلن مفاعيلن) را برداریم، به وزن بعدی می رسیم:

۵ وزن مستفعل فاعلات مصحف (مفعول مفاعلن فعالون)

بیت ۱۰:

لاف از سخن چو در توان زد آن خشت بود که پرتawan زد **(نظمی)**

لا	فَرْ	سُ	خَ	ن	جَ	دُرْ	ثَ	وَلَا	زد	پایه های آوایی	
آن	خِش	ت	بُ	وَد	ک	پُرْ	ثَ	وَلَا	زد	نیانه های هجایی	
-	-	U	U	-	U	-	U	-	-	نیانه های هجایی	
مستف	فاعلات	مستفعل	وزن								

مثنوی «لیلی و مجنون» نظامی بر این وزن سروده شده است.

۶ وزن مفتعلن فاعلات مفتعلن فع

بیت ۱۱:

ماه فرو ماند از جمال محمد سرو نباشد به اعتدال محمد **(سعید)**

ما	ه	فُ	رو	ما	نَ	ذَرَجَ	ما	لِ	مُ	حَمَ	پایه های آوایی
سَر	وَنَ	بَا	شَدِ	بِ	اعِ	تِ	دا	لِ	مُ	حَمَ	نیانه های هجایی
-	-	U	-	U	-	U	-	U	-	-	نیانه های هجایی
فع	فاعلات	مفتعلن	وزن								

فهرست اوزان ناهمسان شعر فارسی بلندتر است، اما هفت مورد از پرکاربردترین اوزان ناهمسان را برای شما آوردم. بعيد است در امتحان بیتی باشد که جزء این هفت مورد نباشد. پس خوب آن ها را یاد بگیرید و تمرین کنید. همین طور که دیدید برخی از این اوزان ناهمسان را به دو شیوه می توان هجابتی و نامگذاری کرد. سعی کنید هر دو را یاد بگیرید تا بین عنب و انگور و Grape متغیر نشوید!

خود ارزیابی

۱- با خوانش درست بیت ها و درک پایه های آوایی هر بیت، مشخص کنید که وزن کدام بیت ناهمسان و کدام بیت ناهمسان است.

- الف) آب زنید راه را هین که نگار می رسد
- ب) دلم سر به هامون رها می پسندد
- پ) باز این چه شورش است که در خلق عالم است؟
- ت) گشتهام در جهان و آخر کار
- ث) دل نیست کبوتر که چو برخاست نشیند
- ج) شفای این دل بیمار جز لقای تو نیست
- مژده دهید باغ را بوی بهار می رسد
- سرم بالش از صخره ها می پسندد
- باز این چه نوحه و چه عزا و چه ماتم است
- دلبری برگزیده ام که مپرس **حافظ**
- از گوشة بامی که پریدیم، پریدیم **وهش بافق**
- طبیب جان خرابم کسی و رای تو نیست **اسیر لاهیجی**

۲- بیت‌های زیر را تقطیع هجایی کنید و مرز پایه‌های آوایی هر بیت را مشخص کنید.

راستان در جهان قوی دستند *(اویی مراغه‌ای)*

هزاران آفرین بر جان پاکش *نظای*

ما را فراغتی است که جمشید جم نداشت *فرخی بزدی*

از دل مؤمن کند به مجمره اسپند *ادب الممالک فراهانی*

الف) راستی کن که راستان رستند

ب) محمد کافرینش هست خاکش

پ) با آن که حیب و جام من از مال و می‌تهی است

ت) آتش حب الوطن چو شعله فروزد

۳- کدام بیت‌ها دوبعد از نظر وزن با هم یکسان‌اند؟

الف) چو بشنوی سخن اهل دل، مگو که خطاست

ب) جانانظری که ناتوانم

پ) برداشته دل ز کار او بخت

ت) بیا به خانه آلاله‌ها سری بزیم

سخن‌شناس نهای، جان من، خطای این جاست *حافظ*

بخشاكه به لب رسید جانم *عرائی*

درماند پدر به کار او سخت *نظای*

ز داغ با دل خود حرف دیگری بزیم *قیصر امین پور*

۴- نشانه‌های هجایی بیت‌های زیر را به دو صورت برش بزنید: پس از تعیین پایه‌های آوایی، وزن هر یک را بنویسید.

زیرا که یکی را ز دو عالم طلبیدند *فروغی بسطامی*

باشد که باز بینیم دیدار آشنا را *حافظ*

وه و که شمایلت چه نیکوست! *سعی*

لختی بخند، خنده گل زیبا است *قیصر امین پور*

الف) همت طلب از باطن پیران سحرخیز

ب) کشتنی شکستگانیم، ای باد شرطه برخیز

پ) ای سرو بلند قامت دوست

ت) لبخند تو خلاصه خوبی‌هاست

۵- بیت ادب الممالک را در خود از زبانی شماره (۲) از نظر قلمرو فکری تحلیل کنید.

سؤال‌های امتحانی

الف) جاهای خالی را با واژه‌های مناسب کامل کنید.

۱- در ک خوش‌آهنگی و دلنشینی موسیقی شعر، به تربیت و وابسته است.

۲- وزن رکن اول در مصراج «بنمای رخ که باغ و گلستان آرزوست» یا است.

۳- وزن رکن اول و سوم شعر «ماه فروم‌اند از جمال محمد» است.

۴- در تعیین مرز پایه‌ها و دسته‌بندی نشانه‌های هجایی، نظم، بر چینش و دسته‌بندی ترجیح دارد.

ب) درستی یا نادرستی عبارت‌های زیر را مشخص کنید.

۵- وزن و موسیقی سروده‌ها، همواره از یک نظم آهنگین و موسیقی پیروی می‌کنند.

۶- در وزن شعرهایی که نظمی ناهمسان دارند، وزن واژه‌ها «ناهمگون» و غیرتکراری‌اند.

ب) به سوال‌های زیر پاسخ دهید.

۷- با خوانش درست، بیت‌ها را تقطیع هجایی کنید و مرز پایه‌های آوایی هر بیت را مشخص کنید.

که فرق تا به قدم سیل اشک و شعله آهم

اشکم شود از هر مژه چون سیل روانه

کاین جا کسی نخوانده است فرمان پادشا را

ز خاک من همه نرگس دمد به جای گیاه

۸- نشانه‌های هجایی بیت‌های زیر را به دو صورت برش بزنید: پس از تعیین پایه‌های آوایی، وزن آن‌ها را بنویسید.

نصرت به سجود آید، آن جا که تو بگذاری

کان جادوی کمان‌کش، بر عزم غارت آمد

آن را که به هر موبی، چون دوش سری باشد

پیوسته نیکوان را غم خورداند و شادی

الف) کدام ملک به توفان دهم کدام بسویم

ب) تا کی به تمثای وصال تو یگانه

پ) در پیش ماهرویان سرخط بندگی ده

ت) نظر چگونه بدوزم که بهر دیدن دوست

الف) دولت به رکوع آید، آن جا که تو بنشینی

ب) از چشم شوخش ای دل ایمان خود نگه دار

پ) دانی که را زیبد، چون زلف تو سودایت

ت) گر در غمتم بمیرم شادی به روزگارت



نایاب عیسیٰ است ماه، رنگرز شاخصار
بر کرمت نوشته‌ام عذر گناه خویش را
کبک فرو ریخته، مشک به سوراخ گوش
دود بر آسمان رسد خرمن اعتیار را

- ۹- کدام بیت‌ها دو به دو از نظر وزن با هم بخسان اند؟

(الف) خانه مانی است طبع، چهره گشای بهار

(ب) گرچه زبان عذر من لال شد از خجالت

(پ) کرده گلو پر ز باد، قمری سنجاب پوش

(ت) نیم شر ز عشق بس تا ز زمین عافیت

(ت) گزینه درست را انتخاب کنید.

جوانان سعادتمند، پند پیر دانا را
بعد از تو رو باشد نقض همه پیمان‌ها
با این گدا حکایت آن پادشا بگو
دولت خوبی چو داد حشمت سلطان تو را

- ۱) نصیحت گوش کن جان‌آه از جان دوست‌تر دارند
 - ۲) تا عهد تو در بستم عهد همه بشکستم
 - ۳) برایین فقیر نامه آن محشم بخوان
 - ۴) تیغ سیاست بکش خون اسپیران پریز

داده شده است؟
کس واقف ما نیست که از دیده چه ها رفت»

- ۱۰- تقطیع هجایی بیت زیر در کدام گزینه به درستی
«تا رفت مرا از نظر آن چشم جهان بین

لے جز گرینہ است، بھے قدر دانش خود ہر کسی کند ادراک کے پند عالم و عابد نمی کند اثرم ز لعل بادھ فروشت، چہ عشوہ ہا کہ خریدم

- ۱۱- همه ابیات بر وزن «ل-ل-ل-ل—ل-ل-ل—ل-ل-»

۱) تو را چنان که تویی هر نظر کجا بیند
۲) بلای عشق تو بر من چنان اثر کرده است
۳) به شوق چشمۀ نوشت چه قطره‌ها که فشنادم

۱۲- وزن بیت «به خسین خلق و وفا کس به یار ما نرسد / تو را درین سخن انکار کار ما نرسد» در کدام گزینه آمده است؟

- (٢) مفعلن مفاعلين مفعلن مفاعلين
(٤) مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن

(٦) مفاعلين مفاعلين مفاعلين مفاعلين
(٨) مفعول مفاعلين مفعول مفاعلين

فاعلن «نیست؟» عهد و فای دوست نشاید که بشکنی آسانتر از آن باشد حقاً که تو پنداری بگشای لب که قند فراوام آرزوست چه خهادان من دمانده گدائی

فَعْ سروده شده است؟
بیدادگری شیوه دیرینه توست
جهان اگر بر تو فشانم خجمل
تارود نامت به نیکی در دیار
بروانه به خون بده که سلطانی

- ۱۵- مصراع دوم کدام بیت بر وزن «مست فعل مست فعل» است

 - ۱) ای چرخ فلک خرابی از کینه توست
 - ۲) من چه دارم که ز احسان تو نیست
 - ۳) با غریبان لطف بی اندازه کن
 - ۴) ب دیده من ب رو که مخدومی

^{۱۶}- نشانه‌های هجایی رکن سوم و پنجم بیت «برزگری پند به فرزند داد / کای پسرا این بیشه پس از من تو راست» به ترتیب در گوینده آمده است.

- U-- / UU- (4) --U / -UU- (3) -U-U / U-- (2) -UU- / -U- (1)

۱۷- تقطیع هجایی و ارکان همه گزینه‌ها، به جز گزینه درست است.

- ۱) ساکن کوی تو کز دور رخت بیند و بس:- ل--/ ع--/ ع--/ ع--/ ع-

(۲) گر دفتر حدیثم پرخون دل نبودی: -- ع / - ع / - ع / - ع / - ع

- ۱۰) میوه دهد شاح چو کردد درخت: - ع ع - ع ع - ع ع - ع ع

۱۸- دو شکل تقطیع هجایی بیت زیر در کدام گزینه به درستی نشان داده شده است؟

«دیشب گله از زلفش با باد همی کردم گفنا غلطی بگذر زین فکرت سودایی»

ب) - - / - - / - - / - - / - -

ت) - - / - - / - - / - - / - -

۴) ب، پ ۳) ب، پ

الف) - - / - - / - - / - - ---

پ) - - / - - / - - / - - ---

(۱) الف، ب ۲) الف، پ

۱۹- بیت «ماه فروماند از جمال محمد سرو نباشد به اعتدال محمد» با همه گزینه‌ها هم وزن است، به جز گزینه

تا کهنم کرد صحبت دی و بهمن
دست به کاری زنم که غصه سرآید
تا به شبانروزها همی بروم من
رفت و رها نمی‌کنی، آمد و ره نمی‌دهی

(۱) دیر بماندم در این سرای کهن من

(۲) بر سر آنم که گرز دست برآید

(۳) خسته از آنم که شست سال فرون است

(۴) از نظرم کجا رود و ببرود تو همراهی

۲۰- بیت زیر با کدام بیت در یک گروه وزنی قرار می‌گیرد؟

باشد که از خزانه غیبم دوا کنند»
حالیا رفتیم و تخمی کاشتیم
دست طرب از دامن این زمزمه مگسل
آخر بسوخت جانم در کسب این فضایل
که کس مباد چو من در پی خیال محال

«دردم نهفته به ذ طبیبان مدعی

(۱) تا درخت دوستی بر کی دهد

(۲) شاهافلک از بزم تو در رقص و سمعان است

(۳) تحصیل عشق و زندی آسان نمود اول

(۴) به جز خیال دهان تو نیست در دل تنگ

پاسخ خوددارزیابی

۱- الف)

وزن	نیازهای هجایی	نیازهای آوایی	راهنمایی
وزن	نیازهای هجایی	نیازهای آوایی	راهنمایی
وزن	نیازهای هجایی	نیازهای آوایی	راهنمایی
وزن	نیازهای هجایی	نیازهای آوایی	راهنمایی

(همسان دولختی (دوری) است).

ب)

وزن	نیازهای هجایی	نیازهای آوایی	راهنمایی
وزن	نیازهای هجایی	نیازهای آوایی	راهنمایی
وزن	نیازهای هجایی	نیازهای آوایی	راهنمایی

(همسان است).

پ)

وزن	نیازهای هجایی	نیازهای آوایی	راهنمایی
وزن	نیازهای هجایی	نیازهای آوایی	راهنمایی
وزن	نیازهای هجایی	نیازهای آوایی	راهنمایی

وزن دیگر: «مستفعلن مفاعل مستفعلن فعل»

(ناهمسان است).

(ت)

خ ر کار	آ خ ر	ج ها ن آ	ج ها ن آ	گش ت آم در	پایه‌های آوازی
ک م پُرس	گ زی د ام	د ل ب ری بر	د ل ب ری بر	دل ب ری بر	نشانه‌های هجایی
- ع ع	- ع -	- ع -	- ع -	- ع -	وزن
فعلن	مفاعلن	فاعلاتن	فاعلاتن		

(ناهمسان است).

(ث)

د ل نیست ک	ب و تر ک چ	بر خاست ن شی ند	د ل نیست ک	ب و تر ک چ	پایه‌های آوازی
از گو شی ی	ب ا می ک پ	ری دیم پ	از گو شی ی	ب ا می ک پ	نشانه‌های هجایی
- ع ع -	ع ع -	ع ع -	ع ع -	ع ع -	وزن
مستف	مست فعل	مست فعل	مست فعل	مست فعل	

(همسان است).

(ج)

ش فا ی اپل	د ل بی ما	ر جز لقا	ش فا ی اپل	د ل بی ما	پایه‌های آوازی
ط بی ب جا	ن خ را به	گ سی و را	ط بی ب جا	ن خ را به	نشانه‌های هجایی
ل - ع	ل - ع	ل - ع	ل - ع	ل - ع	وزن
فعلن	مفاعلن	فاعلاتن	مفاعلن	فاعلاتن	

(ناهمسان است).

(الف)

را س تی کن	ک را س تل	ر س تند	را س تی کن	ک را س تل	پایه‌های آوازی
را س تل	ج هلا ق وی	د س تند	را س تل	ج هلا ق وی	نشانه‌های هجایی
ل - ع	ل - ع	- -	ل - ع	ل - ع	وزن
فعلن	مفاعلن	فاعلاتن	مفاعلن	فاعلاتن	

(ب)

ف ری نش هس	ت خا گش	ر س تند	ف ری نش هس	ت خا گش	پایه‌های آوازی
ف ری ب ر جا	ن پا گش	ج هلا ق وی	ف ری ب ر جا	ن پا گش	نشانه‌های هجایی
ل - ع	- -	ل - ع	- -	ل - ع	وزن
مفاع	مفاعيلن	فاعلاتن	مفاعيلن	فاعلاتن	

(پ)

با آن ک جی ب جا م	م نز ما ل	می ت هیست	با آن ک جی ب جا م	م نز ما ل	پایه‌های آوازی
ما را ف را غ تی ست	ک جم شی د	جم ن داشت	ما را ف را غ تی ست	ک جم شی د	نشانه‌های هجایی
ل - ع	ل - ع	ل - ع	ل - ع	ل - ع	وزن
فاعلن	مفاعيلن	فاعلاتن	مفاعيلن	فاعلاتن	

وزن دیگر: «مستفعلن مفاعلن مستفعلن فعل»

ماجراهای علوم و فنون ادبی ۳

(ت)

رَدَ	بُلْ وَ طَنْ جُ	شَعْلِفُ رو	آَثَشْ حُبْ	پایه‌های آوایی
پَند	مَجْمَدِ إِسْ	مَنْ كَنَدْ بِ	إِزْ دِلِمْؤْ	نَشَانَهَهای هجایی
-	ـ ـ ـ	ـ ـ ـ	ـ ـ ـ	-
فع	مفتعلن	فاعلاتُ	مفتعلن	وزن

۳- بیت‌های «الف» و «ت» با هم، هموزن‌اند.

(الف)

جُبْشَنَوي	سُخَّنَاه	لِدِلَمَگُو	كِخَطَاست	پایه‌های آوایی
سُخَّنَيشَنا	سُخَّنَاه	جاِنَمنَخَطا	اِهلاً جاست	نَشَانَهَهای هجایی
- ـ ـ	- ـ ـ	- ـ ـ	- ـ ـ	ـ
فعلن	مفاعلن	فاعلان	مفاعلن	وزن

(ت)

بِيَارِبِخَا	نِيمِهَسِري	لِهَاسِري	بِيَارِبِخَا	پایه‌های آوایی
زِداَغِبا	دِلِخُدِحرِفِديِگِري	دِلِخُدِحرِفِديِگِري	زِداَغِبا	نَشَانَهَهای هجایی
- ـ ـ	- ـ ـ	- ـ ـ	- ـ ـ	-
فعلن	مفاعلن	فاعلان	مفاعلن	وزن

بیت‌های «ب» و «پ» نیز وزن یکسان دارند.

(ب)

جَنَانَه	بِخَشَا	لِهَشِرا	بِزَنِيمِهَسِري	پایه‌های آوایی
بِخَشَا	لِهَشِرا	بِزَنِيمِهَسِري	بِزَنِيمِهَسِري	نَشَانَهَهای هجایی
- ـ ـ	- ـ ـ	- ـ ـ	- ـ ـ	-
فعلن	مفاعلن	فاعلان	مفعالي	وزن

وزن دیگر: «مستفعل فاعلاتُ فعلن»

(پ)

بِرَدَادِهَا	كِنَادِهَا	ظَرِيَّةِ	جَنَانَه	پایه‌های آوایی
درَمانِهَا	كِنَادِهَا	رِيَّةِ	درَمانِهَا	نَشَانَهَهای هجایی
- ـ ـ	- ـ ـ	- ـ ـ	- ـ ـ	-
فعلن	مفاعلن	فاعلن	فعول	وزن

وزن دیگر: «مستفعل فاعلاتُ فعلن»

(الف)

هَمَمَتْ طَالَ	بَرَدا	شِهِمَ	بِرَدَادِهَا	پایه‌های آوایی
زِيزِ رَايِي	كِنَادِهَا	بِرَدَادِهَا	زِيزِ رَايِي	نَشَانَهَهای هجایی
- ـ ـ	- ـ ـ	- ـ ـ	- ـ ـ	-
مستفعَل	مستفعَل	مستفعَل	مستفعَل	وزن

شیوه (۱)

۱- در درس هشتم خواهیم خواند که شاعر گاه می‌تواند به جای دو مصوت کوتاه، یک مصوت بلند بیاورد.

شیوه (۲):

نشانه های هجایی				
- - - ع	ع - - ع	ع - - ع	ع - - ع	- - ع

ب) شیوه (۱):

پایه های آوازی				
ط بَر خیز	کِش تی شِ گس	ای با دِ شُر	ت گا نیم	ای با دِ شُر
با شَد کِ	دِ ز بِ نیم	دِ ز بِ نیم	دِ ز بِ نیم	دِ ز بِ نیم
- - ع	- - ع	- - ع	- - ع	- - ع
فعولن	مستفعلن	فعولن	مستفعلن	وزن

.

تکته در اوزان دوری، هجای آخر نیم مصراع را همیشه بلند حساب می کنیم.

شیوه (۲):

نшانه های هجایی				
- - ع -	ع - -	- - ع -	ع - -	- ع -

پ) شیوه (۱):

پایه های آوازی				
م دوست	ب سرو	و	ای سرو	ای سرو
کوست	ک وه	وَه	وَه	وَه
- - ع	- - ع	- ع	ع - -	- ع -
فعولن	مفاعلن	فعول	فعول	وزن

شیوه (۲):

نشانه های هجایی				
- - ع	ع - -	ع - -	ع - -	- ع -

ت) شیوه (۱):

پایه های آوازی				
خوبی هاست	خُ لَب	خُ لَب	خُ لَب	خُ لَب
باست	خُ لَب	خُ لَب	خُ لَب	خُ لَب
- - ع	- ع	- ع	- ع	- ع
مستفعل	مفاعِل	مستفعلن	مستفعلن	وزن

شیوه (۲):

نشانه های هجایی				
- - ع	ع - -	ع - -	ع - -	- ع -

-۵

آتش حب الوطن چو شعله فروزد از دل مؤمن کند به مجرمه اسپند ادیب الممالک فراهانی از شاعران عصر بیداری است و در شعر او مضمون وطن و توجه به وطن دوستی از اهمیت ویژه ای برخوردار است، زیرا وطن یکی از شاخص ترین درون مایه های شعر عصر بیداری است.

پاسخ سوال‌های امتحانی

(۲) برش چهارتایی - سهتایی:

- - -	U U - -	- - -	U U - -
مفعول	مستفعل	مفعول	مستفعل

(ب)

از چش م	شو خ شی دل	ای ما ن	خ د ن گه دار
کا ل جا د	ی ک ماه کش بر عز م	غا ز تا م د	
- - -	U - - -	U - - -	U - - -

(۱) برش سهتایی - چهارتایی:

- - U -	U - -	- - U -	U - -
فاعلاتن	مفعول	فاعلاتن	مفعول

(۲) برش چهارتایی - سهتایی:

- - -	U - - -	- - U -	U - - -
فعولن	مستفعلن	فعولن	مستفعلن

(ب)

دا نی ک	ک را زی بد	چن زل ف	ت سو دا يت
آن را ک	ب هر مو بی	چن دو ش	س ری با شد
- - -	U - - -	- - U -	U - - -

(۱) برش سهتایی - چهارتایی:

- - -	U U - -	- - -	U U - -
مفاعيلن	مفعول	مفاعيلن	مفعول

(۲) برش چهارتایی - سهتایی:

- - -	U U - -	- - -	U U - -
مفعولن	مستفعلن	مفعولن	مستفعلن

(ت)

گر در غ مت	ب می رم	شا دی ب رو	ز گا رت
پی وس ت نی	گ وا ل را	غم خ ر د آن	ذ شا دی
- - -	U - - -	- - U -	U - - -

(۱) برش سهتایی - چهارتایی:

- - U -	U - -	- - U -	U - -
فاعلاتن	مفعول	فاعلاتن	مفعول

(۲) برش چهارتایی - سهتایی:

- - U	- U -	- - U	- U -
فعولن	مستفعلن	فعولن	مستفعلن

۱- هوش موسیقایی - حافظه شنیداری

۲- مفعول - مستفعلن

۳- مستفعلن

۴- چینش همسان - نامسان

۵- نادرست - وزن و موسیقی سرودها همواره از یک نظم آهنگین پیروی نمی‌کنند.

۶- درست

۷- (الف)

ک دا م مل	ک ب تو فا ل	د هم ک دا	م ب سو زم
ک فر ق تا	ب ق دم سی	ل آش ک شع ل	ی آ هم
- - U U -	U U - -	U - U -	U - U -

(ب)

تا کی ب ث	من نا ی و	ص ال ت ی	گا ن
آش کم ش و	دز هر م ر چن سی ل	ر وا ن	
- - U U -	U U - -	U - U -	U - U -

(پ)

در پی ش	ما ه رو یا ل	س ر خط ط	بن د گی ده
که ل جا ک	سی ن خا ل دست	فر ما ن	پا د شا را
- - U -	U - - -	U - - -	U - - -

(پ)

دو ل ت ب ر	کو عا يد	آ ل جا ک	ت ب ن شی نی
ئص زت ب س	جو دا يد	آ ل جا ک	ت ب گ ذا ری
- - U -	U - - -	U - - -	U - - -

(الف)

دو ل ت ب ر	کو عا يد	آ ل جا ک	ت ب ن شی نی
ئص زت ب س	جو دا يد	آ ل جا ک	ت ب گ ذا ری
- - U -	U - - -	U - - -	U - - -

(۱) برش سهتایی - چهارتایی:

- - -	U - -	- - U	U - -
مفاعيلن	مفعول	مفاعيلن	مفعول

پاسخ سوال‌های امتحانی

۹- بیت‌های «الف» و «پ» وزن یکسان دارند:

(الف)

خانِی ما	نیست طبع چه رگ شا	ی ب هار
ناهی ب عی	ساست ماه زنگ رز شاخ سار	-
-	-	-
فاعلن	فاعلن	فاعلن

(پ)

کردگلو پری باد قم ری سن جا ب پوش	کبکف رو ریخت مشکب سو راخ گوش
-	-
فاعلن	فاعلن

ایات «ب» و «ت» نیز هم وزن هستند:

بیت «ب»:

گرچر با نعذر من لالش در خجالت	برکرمت نوشت ام عذر گناه خیش را
-	-
فاعلن	فاعلن

بیت «ت»:

نیمشزر زعشق بستازرمی نعا فیت	دو دبارا سه ملاک رسدرخرم ناعتاب ررا
-	-
فاعلن	فاعلن

گزینه «۲»:

تا عهد د در بس تم عهد ده میش گس تم	بعذشت روا باشد نقضه میپی ملاکها
-	-
فاعلن	فاعلن

بررسی سایر گزینه‌ها

گزینه (۱):

نه صیحت گوش گن جانا ک آز جاک دو س تر دارند	جوانا سعادتمند پند د پیه ر دانا را
-	-
فاعلن	فاعلن

گزینه (۳):

برایل ف قبر نام می آخ محت شم ب خوان	با ایلگی دا ح کای بت آخ پا د شاب گو
-	-
فاعلن	فاعلن

وزن دیگر: «مستفعلن مفاعل مفعولن فعل

گزینه (۴):

تی غسی سای خون آسی را ب ریز	ست ب کش خون آسی را ب ریز
دو لت خو بی چ داد حش م ت شل طاکت را	-
فاعلن	فاعلن

گزینه «۳»:

تا رفت م را آرن ظا را چش م ج هلاک بیک	ست ب کش خون آسی را ب ریز
کس وا ق ف ما نیست ک از دی چ ها رفت	-
-	-

۱۲- گزینه «۳» وزن گزینه‌های (۱)، (۲) و (۴) «مفاعلن فعلاتن مفاعلن» با وزن گفته شده در صورت سؤال یکسان است، اما وزن گزینه (۳) «مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن» است:

ب شوق چش می نوشت چ قط رها کی فشان دم	ز لع لی با د ف روشت چ عش وها کی خ ری دم
-	-
فاعلن	فاعلن

بررسی سایر گزینه‌ها

گزینه (۱):

ث را چ نلا کی ث بی هر نظر گجا بی ند	بقدرا نش خد هر کسی گند
-	-
فاعلن	فاعلن

نکته در درس هشتم خواهیم خواند که گاه به جای «فعلن» در رکن آخر، «فعلن» می‌آید.

گزینه (۲):

ب لا ی عش ق ت بر من چ نلا اثر گر دست	ک پن دعا ب ن می گند آث رم
-	-
فاعلن	فاعلن

ماجراهای علوم و فنون ادبی ۳

بررسی سایر گزینه‌ها

گزینه (۲):

من ج دا رم ک ز اح سا ن ت نیست	ج خ سو دا ل م ر ن ج وا	لیق باش
جا ن گر بر ت ف شا نم ح چ لم	ط ر ام می د وا ر ما	ن رسید
- ع ع - - - ع	U U - - - U	U U - - - U
فعلن فعلان	فاعلان	فاعلان

گزینه (۳):

با غ ری با ل م د ز گن	ب حس ن خل و فا کس ب یا ر ما	گزینه (۴):
تا ر ود نا مت ب نی کی در د یار	ث را د رین س خ نین کا ر کا ر ما	ن رسید
- ع - - - ع - - - ع	U U - - - U - - - U	U U - - - U - - - U
فاعلن فعلان	فاعلان	فاعلان

گزینه (۴):

بَرْ دَيِّي مَنْ بُرْ رُوكِيْ مَخْ دُوْ مِي	نِيْ كُوتَ زَلَّا بَا شَدِّ بِلْ لَهِ كِتْ أَنْ دِيْ شِي	گزینه (۱):
پَرْ وا بِنْ بِخُولَّا بِدِهِ كِشْ طَانِي	آ سَلَّا تَ زَلَّا بَا شَدِّ حَقْ قَا كِتْ بِنْ دَهِ رِي	آ سَلَّا تَ زَلَّا بَا شَدِّ حَقْ قَا كِتْ بِنْ دَهِ رِي
- ع - - - ع - - - ع	U U - - - U - - - U	U U - - - U - - - U
مستفعل فعلان	فاعلان	فاعلان

گزینه (۱):

بَرْ زَگَ رِي پَنْ دَبِ فَرْ زَنْ دَدِ دَاد	نِيْ كُوتَ زَلَّا بَا شَدِّ بِلْ لَهِ كِتْ أَنْ دِيْ شِي
کِيْ بِسَ رِي پِيْ شَبِ سَزِ منْ تُ راست	فَرْ دَوْ سَتَ نَ شَادِ يَدِ كِيشْ گِنِي
- ع - - - ع - - - ع	U U - - - U - - - U
مُفْتَعِلْ (فاعلن)	مُفْتَعِلْ

رکن سوم: فاعلن (مُفْتَعِلْ) (- ل-) رکن پنجم: مُفْتَعِلْ (- ل ل -)

گزینه (۴):

بررسی سایر گزینه‌ها

گزینه (۱):

سا کِنِ کوِيْ تُ کزِ دو رُختِ بِي نِدِ بِس	نِيْ مَاِيِ رُخِ كِ باْغِ گِ لِسِ تَانِ ماِرِ زُوست
- ع لِلا - ع ع - - ع	لَبِ كِ قَنِ دَ فَرَا وَانِ ماِرِ زُوست
فعلن فعلان	فاعلن

گزینه (۲):

گِرْ دَفَتِ رَخِ دِيْ ثَمِ بِرْ خُونِ دَلِ نَ بُودِي	گِيْ تِيِّيِّ خَاهِ دَزِ مَنِ بِيِّ چَارِ يِضِ عِيف
- ع لِلا - ع ع - - ع	لَبِ كِ قَنِ دَ فَرَا وَانِ ماِرِ زُوست
فاعلان مفعول	فاعلان

گزینه (۳):

مِيِّ وَ دَهِ دَدِ دَرَختِ شَاهِ چِ گِر	خَاهِ دَزِ مَنِ بِيِّ چَارِ يِضِ عِيف
- ع - - ع ع - - ع	لَبِ كِ قَنِ دَ فَرَا وَانِ ماِرِ زُوست
مُفْتَعِلْ مُفْتَعِلْ	فاعلان

گزینه (۴):

دِ لا زَنِ جَ خِ سو دا لِلِ مَ رَنِ جَ وا	كِ بدِ بِ خَاطِرِ مِيِّ دَدِ وا رِ ما
كِ بدِ بِ خَاطِرِ مِيِّ دَدِ وا رِ ما	نِ رسید
U U - - U	U U - - U

گزینه (۴):

بِ حَسِ نِ خُلِّ وَ فَا كِسِ بِ يَا رِ ما	نِ رسید
نِ رسید	نِ رسید
U U - - U	U U - - U

گزینه (۴):

نيِ كُوتَ زَلَّا با شَدِّ بِلْ لَهِ كِتْ أَنْ دِيِ شِي	نِ رسید
آ سَلَّا تَ زَلَّا با شَدِّ حَقْ قَا كِتْ بِنْ دَهِ رِي	آ سَلَّا تَ زَلَّا با شَدِّ حَقْ قَا كِتْ بِنْ دَهِ رِي
U U - - U	U U - - U

بررسی سایر گزینه‌ها

گزینه (۱):

خَكِ ماِنِ تو سَتِ گِرِ بِ گِ شِيِ بِيِ گِ نِهِ وَ لِيكِ	نِ رسید
فاِيِ دَوْ سَتَ نَ شَادِ يَدِ كِيشْ گِنِي	آ سَلَّا تَ زَلَّا با شَدِّ حَقْ قَا كِتْ بِنْ دَهِ رِي
U U - - U	U U - - U
فاعلن	فاعلن

گزینه (۳):

رُخِ كِ باْغِ گِ لِسِ تَانِ ماِرِ زُوست	نِ رسید
لَبِ كِ قَنِ دَ فَرَا وَانِ ماِرِ زُوست	آ سَلَّا تَ زَلَّا با شَدِّ حَقْ قَا كِتْ بِنْ دَهِ رِي
U U - - U	U U - - U

گزینه (۴):

گِرِ دُولَلا جِ خَاهِ دَزِ مَنِ بِيِّ چَارِ يِضِ عِيف	نِ رسید
گِيْ تِيِّيِّ خَاهِ دَزِ مَنِ بِيِّ چَارِ يِضِ عِيف	آ سَلَّا تَ زَلَّا با شَدِّ حَقْ قَا كِتْ بِنْ دَهِ رِي
U U - - U	U U - - U

گزینه (۱):

بيِ دَادِ گِ رِي شِيِ وِيِ دِيِ رِي بِيِ چَارِ يِضِ عِيف	نِ رسید
دِيِ رِي بِيِ چَارِ يِضِ عِيف	آ سَلَّا تَ زَلَّا با شَدِّ حَقْ قَا كِتْ بِنْ دَهِ رِي
U U - - U	U U - - U

پاسخ سوال‌های امتحانی

گزینه (۴)

من نیستم	دَمْ نِيَسْتَ شُ	دَنْ مَا يِي	هَسْ تِيَسْتَ
-	U U -	U U -	U U -
مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل

گزینه «۲»

دَى شَبَّى	لِ آَزْ لُلْ فَشْ	بَا بَا دَ	هَ مَى كَرْ دَمْ
گَفْ تَا غَ	لَ طَى بُكْ ذَرْ زِينْ فَكْ رَ	بَتْ سَوْ دَا يِي	
-	U U -	U U -	U U -
مفعول	مفعول	مفعول	مفعول

این بیت را به دو شیوه می‌توان تقطیع و تقسیم‌بندی کرد:
به شیوه چهارتایی، سه‌تایی:

مفعول	مستفعل	مفعول	مستفعل
- - -	U U -	- - -	U U -

گزینه «۴»

ازْ نَظَرَمْ	كُ جَارَ وَدْ	وَرَبَ رَوَدْ	ثُ هَمَرَهِي
رَفَثُ رَهَا	نَمِيَ كَنِي	آَمَدْ رَهَنِي	دَهِي
-	U U -	U U -	U U -
مفعول	مفعول	مفعول	مفعول

بیت سؤال:

ما هَفْ رو	ما نَدَزْ جَ	ما لِمَ حَمَدْ	
سَرَوَنَ با	شَدِبَاعِتِ	دا لِمَ حَمَدْ	
-	U U -	U U -	-
مفعول	فاعلاتُ	مفعول	مفعول

بررسی سایر گزینه‌ها

گزینه (۱):

دِي رِبْ مَلاَكْ	دَمْ دَرِبَلَسْ	را يِ كُ هَنَمَنْ	
تا كَهَنَمَ	گَرَدَصَحَبَتِ	دِي بَهَمَنَ	
-	U U -	U U -	-
مفعول	فاعلاتُ	مفعول	مفعول

گزینه (۲):

بر سِرِ آَنَمِكِ گَرَزِ	دَسْتَ بَرَ رَأَيَ	دَسْتَ بَرَ رَأَيَ	
دَسْتَ بِكَارِيَ زَنَمِكِ	عَصَصِسَ رَأَيَ	دَسْتَ بِكَارِيَ زَنَمِكِ	
-	U U -	U U -	-
مفعول	فاعلاتُ	مفعول	مفعول

گزینه (۳):

خَسْتَ آَزا	نَمَ كَشَصَتْ	سَالْ فُزو	نَسْتَ
تا بِشَبَلَ	روزَهَةَ	مي بَرَومَ	من
-	U U -	U - U	-
مفعول	فاعلاتُ	مفعول	مفعول

۲۰- گزینه «۳» وزن بیت صورت سؤال «مفعول فاعلات مفعول فاعلن» است و با بیت گزینه (۳) بر وزن «مفعول فاعلات مفعول فاعلن» در یک گروه وزنی قرار دارد.

بیت سؤال:

در دَمَنَ	هَفْتَ بِهِ زَطَبِي	با نِمَدَهِ عِي
با شَدَكِ	آَزَخَ زَانِ	يِغَنِي بَمَدَهِ
-	U - U	U - U
مفعول	فاعلاتُ	مفعول

گزینه (۳):

تَحَصِّلِ عِشْقِ دِينِ دِي	آَسَلَهَنِ	مو دَأَوْ وَلَ
آَخِرِ بِ	سو خَتِ جَانَمَ	دَرَكَسِ بِا
-	U - U	U - U
مفعول	فاعلاتُ	مفعول

بررسی سایر گزینه‌ها

گزینه (۱):

تا دِرَخَتِ	دو سَتِيَّ	دو سَتِيَّ	كَيِ دَهَدَهِ
حا لِ يا رَفِ	تَيُّمُّتُخِ مِي		كا شَتِيمِ
-	U - U	- - U	-
مفعول	فاعلاتُ	فاعلاتُ	فاعلاتُ

گزینه (۲):

شا هَا فَلَ	كَزَبَزِمِتُ	در رَقَصَسَ	ما غَسَتْ
دَسَتِ طَرَزَ	بَزَدا مَنِ	ا	مَگِ سَلَ
-	U - U	U - U	-
مستف	مست فعل	مست فعل	مست فعل

گزینه (۴):

به جُزِ خِيَا	لِدَهَا نِتُ	تُنِيسِتَ دِرِ	دِلِتنِگِ
كِكسِمَبا	دِجُمنَدَرِبِي خِيَا	لِمَحالِ	
-	U U	U - U	-
مفعول	فاعلاتُ	فاعلاتُ	فاعلاتُ